

ПРОБЛЕМАТИКА ІЄРАРХІЇ ДЖЕРЕЛ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Серед джерел міжнародного права, перерахованих у статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН згадаються: а) загальні і спеціальні міжнародні конвенції (договори), б) міжнародні звичаї, в) загальні принципи права, в) судові рішення та доктрина за згодою сторін [2].

Деякі вчені, зокрема Фердрос А., вважають, що послідовність джерел, передбачена у цій статті є нормативно закріпленою ієрархією, однак на відміну від Статуту Постійної Палати Міжнародного Правосуддя 1919–1920 р., що є первісним переліком джерел, в тексті Статуту Міжнародного Суду ООН не зустрічається відповідних вказівок [6, с. 40–43].

Крім того у рішенні Міжнародного Суду ООН у справі Нікарагуа (1986) постановлено, що «...немає жодних підстав для твердження, що якщо звичаєве право складається з норм ідентичних до норм договірної права, тоді останнє «витісняє» попереднє так, що звичаєве право перестає існувати»[3].

Також для підтвердження відсутності ієрархічності перерахованих джерел слід звернути увагу на незакінченість списку джерел. Зокрема не враховано, що деякі міжнародні організації – Всесвітня організація охорони здоров'я, Всесвітня метеорологічна організація, Міжнародна організація цивільної авіації можуть видавати рекомендації, резолюції та програмні цілі для окремих суб'єктів, що за відсутності інших норм набувають обов'язкового характеру. Такі норми складають окрему групу норм – м'яке право. Проте деякі з резолюцій – Декларація про принципи міжнародного права, які стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р., та Гельсінський заключний акт 1975 р, фактично набули юридично обов'язкової сили.

Мінасян Н. М. та Ширер І. дотримувалися думки, що міжнародний договірний договір та міжнародний звичай є основними джерелами міжнародного права [4, с. 244–248]. Так, Найко Г. пише: «Однакова юридична сила договору і звичаю, у свою чергу, може розглядатися як універсальна норма

міжнародного права, яка за своїм характером наближається до норм типу *jus cogens*» [5, с. 82–84]. Однак вони не мають однакової юридичної сили. Зокрема, стаття 53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. зазначає, що «договір є нікчемним, якщо на момент укладення він суперечить імперативній нормі загального міжнародного права». В свою чергу, стаття 64 закріплює наступне: «Якщо виникає нова імперативна норма загального міжнародного права, то будь-який існуючий договір, який суперечить цій нормі, стає недійсним і припиняється» [1].

Крім того міжнародний договір містить ряд відмінностей від міжнародного звичаю: 1) договір містить чітку форму поведінки, а звичай – має стихійний характер; 2) правило поведінки за договором може виникнути після підписання згоди, звичай – протягом тривалого часу; 3) приєднання до договору виражає активну діяльність держави, звичай – пасивне дотримання; 4) договір може мати загальний і спеціальний характер, а звичай – діє виключно у певних ситуаціях.

Відсутність чіткої ієрархії призвела до виникнення розбіжностей щодо форми арбітражної угоди між Європейською конвенцією 1961 р. та Нью-Йоркською конвенцією 1958 р. у країнах, які є учасниками обох вказаних конвенцій. Така справа розглядалася судом ФРН, в який він вирішував питання норми якої конвенції слід застосовувати. Суд, керувався нормами Європейської конвенції, виходячи з того, що вона була укладена пізніше Нью-Йоркської.

Крім того, нормативно не врегульовано питання підпорядкування між імперативною нормою та нормою *erga omnes*, що згадується в Консультативному висновку Міжнародного Суду ООН 1951 року про Застереження до Конвенції про запобігання і покарання злочину геноциду. У справі щодо Барселона Трекшн перші віднесені Судом до зобов'язань, що виникають між двома окремими державами, другі – до зобов'язань між державою і міжнародним співтовариством. Норми, які регулюють зобов'язання *erga omnes*, діють по відношенню до міжнародного співтовариства в цілому, незалежно від того, чи зазнала держава безпосередньо негативних наслідків порушення таких зобов'язань – вона має право вимагати притягнення держави-порушника до міжнародно-правової

відповідальності [7, с. 123–128]. Проте, *erga omnes* прямо не вказує на наявність більшої юридичної сили цього зобов'язання, порівняно з іншими.

Для забезпечення регулювання питань, що виникають при розгляді підпорядкування джерел права, Суд керується конкретними обставинами справи та власним переконанням щодо встановлення об'єктивної істини, як це було зроблено Міжнародним Судом ООН у справі про Континентальний шельф Північного моря.

Таким чином, відсутність правового регулювання була подолана шляхом судової інтерпретації. Цей спосіб неефективний у разі позасудового врегулювання спору та для країн романо-германської правової системи. Отже, відсутність чіткого врегулювання юридичної сили різних джерел міжнародного права потребує розгляду та впорядкування.

Джерела:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.
3. Рішення Міжнародного Суду ООН «Нікарагуа проти Сполучених Штатів Америки» від 27.06.1986.
4. Щокін Ю. В. Проблема співвідношення міжнародно-правового звичаю і міжнародного договору як джерел міжнародного права. *Вісник Харківського національного ун-ту імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2018. № 841. С. 244–248.
5. Макєєва К. Ю. Міжнародно – правовий звичай як одна з форм регулювання взаємовідносин між суб'єктами. *Управління розвитком*. 2014. № 6. С.82–84.
6. Федченко А. Г. Окремі питання звичаю як джерела міжнародного права. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського* : матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск к.ю.н., доц. М. І. Пашковський; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2013. С. 40–43.
7. Нігреєва О. О. Міжнародна звичаєва правотворчість: окремі аспекти. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 123–128.

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Бєлогубова О. О.